

ADVOKATNING ISHONCH BILDIRUVCHI SHAXS (HIMOYA OSTIDAGI SHAXS) BILAN MUNOSABATLAR

Umarova Nazokat Faxriddinovna

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoiy odil sudlov fakulteti talabasi

unazokat05@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20487860>

Haqiqat bu to'g'rilikdan kelib chiquvchi majburiyatdir.

M.Mollo – fransuz advokati

Advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan munosabatlari masalasi zamonaviy huquqiy tizimda alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki advokatlik faoliyatining samaradorligi bevosita ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan o'rnatilgan o'zaro ishonch, ochiqlik va huquqiy hamkorlik darajasiga bog'liqdir. Birinchidan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash jarayonida advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasidagi munosabatlar markaziy o'rin egallaydi. Agar ushbu munosabatlar etik me'yorlar asosida yo'lga qo'yilmasa, shaxsning huquqiy himoyasi to'liq ta'minlanmasligi mumkin. Ikkinchidan, globallashtirish va huquqiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida advokat zimmasiga yuklatilayotgan mas'uliyat ortib bormoqda. Bu esa advokatdan nafaqat yuqori malaka, balki ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan to'g'ri, halol va professional munosabat o'rnatishni ham talab qiladi. Uchinchidan, amaliyotda advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasida manfaatlar to'qnashuvi, noto'g'ri axborot berish, asossiz va'dalar yoki advokatlik sirining buzilishi kabi muammolar uchrab turadi. Ushbu holatlar advokat kasbiga bo'lgan ishonchni pasaytiradi va huquqiy tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. To'rtinchidan, advokatning kasb etikasi qoidalariga rioya etishi nafaqat alohida bir ish doirasida, balki jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashda ham muhim omil hisoblanadi. Chunki advokat – bu nafaqat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) vakili, balki huquqiy madaniyat targ'ibotchisi hamdir. Shu sababli advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan munosabatlarini huquqiy va etik jihatdan chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Advokatlik kasbi jamiyatda adolatni ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim o'rin egallaydi. Ushbu kasbning samarali faoliyat yuritishi esa nafaqat huquqiy normalarga, balki yuqori darajadagi axloqiy mezonlarga ham bevosita bog'liqdir. Shu bois advokatlik kasb etika qoidalari advokat faoliyatining muhim asoslaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Avvalo, advokatlik etikasi advokatning kasbiy xulq-atvorini tartibga soluvchi normalar tizimi bo'lib, u advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs), sud, davlat organlari va jamiyat bilan munosabatlarida amal qilinishi lozim bo'lgan qoidalarni belgilaydi. Mazkur qoidalar advokatning nafaqat professional, balki ma'naviy qiyofasini ham shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, advokatlik etikasi huquqiy va axloqiy normalarning uyg'unlashgan shakli sifatida qaraladi. Advokat faoliyatida qonuniylik prinsipi ustuvor ahamiyatga ega. Advokat har qanday vaziyatda qonun doirasida harakat qilishi shart. Ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini himoya qilish jarayonida noqonuniy usullardan foydalanish, sudni chalg'itish yoki soxta dalillar keltirish advokatlik kasbining mohiyatiga zid hisoblanadi. Shu sababli advokat

ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)ning noqonuniy talablarini bajarishdan qat’iyan bosh tortishi lozim. Advokatning mustaqilligi va vijdon erkinligi muhim prinsip hisoblanadi. Advokat o’z faoliyatini amalga oshirishda hech qanday bosimga bo’ysunmasligi, faqat qonun va o’z kasbiy e’tiqodiga tayanib qaror qabul qilishi zarur. Bu esa advokatning xolis va adolatli faoliyat yuritishini ta’minlaydi. Advokatlik kasbida maxfiylik prinsipi alohida o’rin tutadi. Advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)ga oid barcha ma’lumotlarni sir saqlashi shart. Ushbu majburiyat advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o’rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi hamda himoya samaradorligini oshiradi. Maxfiylikning buzilishi advokatlik faoliyatining asosiy tamoyillariga putur yetkazadi. Shuningdek, advokat halollik va vijdonlilik tamoyillariga qat’iy amal qilishi lozim. U o’z faoliyatida yolg’on, firibgarlik yoki adolatga zid harakatlardan yiroq bo’lishi kerak. Advokatning xulq-atvori nafaqat uning shaxsiy obro’siga, balki butun advokatura institutining nufuziga ta’sir ko’rsatadi. Bundan tashqari, manfaatlar to’qnashuviga yo’l qo’ymaslik ham advokat etikasi qoidalarining muhim jihatlaridan biridir. Advokat bir vaqtning o’zida qarama-qarshi manfaatlariga ega bo’lgan shaxslarni himoya qilmasligi kerak. Aks holda, bu holat adolat prinsipining buzilishiga olib keladi. Advokatlik kasb etika qoidalari advokat faoliyatining ajralmas qismi bo’lib, ularning asosiy maqsadi — qonuniylik, adolat va ishonchni ta’minlashdan iborat. Advokat ushbu qoidalarga rioya etish orqali nafaqat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini himoya qiladi, balki jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni yuksaltirishga ham xizmat qiladi. Demak, advokatlik etikasi advokat kasbining poydevori bo’lib, uning buzilishi nafaqat individual, balki ijtimoiy salbiy oqibatlariga ham olib kelishi mumkin.

Advokat kasb etika qoidalariga ichki izchilikka va muayyan tuzilishga ega bo’lgan tizim sifatida yondashishi mumkin. Advokat kasb etikasi har xil, shu jumladan advokatlarning fuqarolar va yuridik shaxslar bilan munosabatlarini tartibga soluvchi talablarni o’z ichiga oladi.¹

Yevropa mamlakatlarida “Yevropa hamjamiyati mamlakatlari advokatlari uchun umumiy qoidalar kodeksi mavjud bo’lib, 1990-yil sentabr oyida Nyu-Yorkda o’tkazilgan konferensiyada Xalqaro advokatlar assotsiatsiyasi tomonidan “Xalqaro yuristlar assotsiatsiyasi yuridik kasb mustaqilligi standartlari” huquqiy hujjati qabul qilingan.

O’zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining II Konferensiyasining 2013-yil 27-sentabrdagi qaroriga qilingan 8-ilovada Advokatning kasb etikasi qoidalari IV bandida advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan munosabatlari keltirilgan bo’lib, mazkur Qoidalarning 30-bandida advokat o’ziga yuridik yordam so’rab murojaat qilgan shaxsga taalluqli masalaning mohiyatini aniqlashi, qonunni to’liq tushuntirishi, o’rganilayotgan masalaga qonun hujjatlarining talablariga muvofiq baho berishi va imkon qadar masalani hal etish uchun tanlanadigan muayyan variantning oqibatlari to’g’risida ma’lum qilishi kerak. Masalani hal etish variantini uzil-kesil tanlash huquqi doimo ishonch bildiruvchi shaxsga (himoya ostidagi shaxsga) tegishlidir², deb belgilangan.

Advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan munosabatlarda professional xolislik va axloqiy me’yorlarga qat’iy rioya etishi shart. Xususan, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)da ishning natijasi bo’yicha asossiz umidlar uyg’otishga haqli emas. U faqat qonuniy vositalar doirasida harakat qilishi mumkin bo’lib, ishning ijobiy hal etilishiga noqonuniy yoki noxolis usullar orqali ta’sir ko’rsatishi mumkinligi haqida tasavvur

¹ Бойков А.Д. Проблемы профессиональной этики адвоката // Адвокат, 2004. №2.

² <https://paruz.uz/uploads/2025/01/kasb-etikasi-qoidalari.pdf>

uyg‘otuvchi har qanday va‘da yoki kafolatlarni berishi taqiqlanadi. Shuningdek, agar yangi topshiriqni qabul qilish avval olingan topshiriqning sifatli va o‘z vaqtida bajarilishiga to‘sqinlik qiladigan bo‘lsa, advokat bunday topshiriqni o‘z zimmasiga olmasligi lozim. Bu norma advokat faoliyatida mas‘uliyat va ish yuklamasini oqilona taqsimlash tamoyilini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, advokat ishonch bildiruvchi shaxsga moliyaviy qarzdorlik tufayli tobe bo‘lib qolmasligi kerak. Chunki bunday holat advokatning mustaqilligiga putur yetkazishi va uning xolis qaror qabul qilishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Yana bir muhim jihat shundan iboratki, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan kasbiy faoliyat doirasidan tashqariga chiqadigan, ya‘ni norasmiy yoki betakalluf munosabatlarga kirishmasligi lozim. Bu talab advokatning professional chegaralarini saqlash, manfaatlar to‘qnashuvining oldini olish hamda kasbiy obro‘ni himoya qilishga xizmat qiladi.

Shuningdek, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) dan qo‘shimcha mol-mulk yoki noqonuniy manfaat olishga haqli emas. Faqat avans to‘lovlari qonuniy hisoblanadi. Mazkur normalar advokatlik faoliyatining uch asosiy tamoyilini mustahkamlaydi: mustaqillik, xolislik va professional halollik. Ayniqsa, manfaatlar to‘qnashuvini cheklash, protsessual ishtirokchilarga bosim o‘tkazishni taqiqlash hamda haq to‘lashning aniq mezonlarini belgilash advokatlik institutining shaffofligi va ishonchliligini oshiradi. Shu bilan birga, advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) pozitsiyasidan mustaqil huquqiy fikr bildira olishi uni oddiy vakildan farqlab, huquqiy himoya tizimida alohida professional subyekt sifatida namoyon etadi.

Advokatlik kasbi — huquqni himoya qilish tizimining muhim institutlaridan biri bo‘lib, unda nafaqat professional bilim, balki yuqori darajadagi axloqiy mas‘uliyat ham talab etiladi. Mazkur sohada advokatning faoliyati qat‘iy ravishda qonun va kasb etikasi normalari bilan tartibga solinadi. Shu nuqtai nazardan, advokatlik faoliyatida qonun va axloq normalarining ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) xohish-irodasidan ustun turishi tamoyili alohida ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, advokatning asosiy vazifasi — shaxsning huquq va manfaatlarini qonuniy asosda himoya qilishdir. Bu degani, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini himoya qilish jarayonida faqat qonun doirasida harakat qilishi shart. Agar ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) advokatdan noqonuniy harakatlarni amalga oshirishni talab qilsa, masalan, yolg‘on dalillar taqdim etish, sudni chalg‘itish yoki protsessual normalarni buzishni so‘rasa, advokat bunday ko‘rsatmalarni bajarishga haqli emas. Chunki bunday harakatlar nafaqat qonunni buzish, balki adolat prinsiplariga ham zid hisoblanadi. Ikkinchidan, advokatlik kasbida axloqiy me‘yorlar ham muhim o‘rin tutadi. Advokatlar uchun ishlab chiqilgan kasb etikasi qoidalari ularning faoliyatini nafaqat huquqiy, balki ma‘naviy jihatdan ham tartibga soladi. Ushbu qoidalar advokatdan halollik, vijdonlilik, mustaqillik va qonuniylik tamoyillariga amal qilishni talab qiladi. Shu bois, ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) ning har qanday noqonuniy yoki axloqiy me‘yorlarga zid istagi advokat tomonidan rad etilishi lozim. Uchinchidan, advokatning mustaqilligi prinsipi ham ushbu masalada muhim ahamiyatga ega. Advokat o‘z faoliyatini amalga oshirishda ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) ga qaram bo‘lmasligi, balki qonun va o‘zining professional burchiga asoslanib qaror qabul qilishi kerak. Agar advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) ning noqonuniy talablarini bajara boshlasa, bu uning mustaqilligini yo‘qqa chiqaradi va uni huquqbuzarlik subyektiga aylantiradi. Shuningdek, advokat tomonidan noqonuniy topshiriqlarni bajarish uning javobgarligiga ham olib keladi. Bunday holatda advokat intizomiy, ma‘muriy yoki hatto jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin. Bu esa advokatlik kasbining nufuziga putur yetkazadi va

jamiyatda huquq tizimiga bo'lgan ishonchni kamaytiradi. Advokatlik faoliyatida qonun va axloq normalarining ustuvorligi — bu nafaqat kasbiy talab, balki adolatli jamiyat qurishning zaruriy shartidir. Advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini himoya qilishda har doim qonuniylik va axloqiylik chegarasidan chiqmasligi lozim. Ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) ning noqonuniy istaklari esa hech qachon advokat faoliyati uchun asos bo'la olmaydi. Shu tariqa, advokat o'z kasbiy burchini ado etar ekan, nafaqat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)ga, balki jamiyatga ham xizmat qiladi.

Mashhur advokatlardan biri M.Y.Barshevskiy advokatlik kasbining asosiy uchta prinsipini ajratib ko'rsatadi: halollik, layoqatlilik va vijdoniylik. Ular advokatlik faoliyatining turli jihatlarida namoyon bo'ladi: himoya ostidagi shaxs (ishonch bildiruvchi shaxs)larga konsultatsiya berishda, sudda, boshqa ommaviy chiqishlarda, hamkasblar, sud ma'muriyati bilan munosabatlarda, manfaatlar ziddiyatli vaziyatlarida.³

Jamiyatda advokat muhim va mas'uliyatli rolni bajarishi tufayli u muayyan kasb va etika mezonlariga javob berishi lozim, va bu mezonlar odatda har qanday munosib fuqaroga qo'yiladigan mezonlardan ancha yuqori: adolatlilik va haqqoniylik, mustaqillik, topshirilgan vazifa uchun javobgarlik va boshqalar. “Odil sudlovning muhim ishtirokchilari hisoblangan advokatlar o'z kasblarining sha'ni va qadr-qimmatini tutib turishlari lozim”, — deyilgan BMTning jinoyatlarni oldini olish bo'yicha Sakkizinchi kongressida 1990-yil avgustda qabul qilingan “Advokatlar roli to'g'risida asosiy qoidalar”ning 12-bandida⁴.

Advokatlik instituti huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining ajralmas tarkibiy elementi hisoblanadi. Advokat faoliyati orqali shaxslarning huquq va erkinliklari himoya qilinadi, sudlov jarayonida tenglik va adolat tamoyillari ta'minlanadi. Shu nuqtayi nazardan, advokatlarning kasb etikasi qoidalari ularning nafaqat kasbiy, balki axloqiy faoliyatini ham tartibga soluvchi muhim normativ-me'yoriy asos sifatida namoyon bo'ladi. Advokatlar kasb etikasi qoidalarining 2.4-bandi advokat faoliyatida yo'l qo'yilishi mumkin bo'lmagan xatti-harakatlarni belgilash orqali uning professional mustaqilligi, xolisligi hamda fidoyiligini kafolatlaydi. Mazkur norma advokatning ishonch bildiruvchi shaxs manfaatlariga ustuvor ahamiyat berishini, shuningdek, har qanday shaxsiy manfaat, tashqi ta'sir yoki noqonuniy bosimlardan xoli ravishda faoliyat yuritishini talab etadi. Bu esa advokatlik faoliyatining asosiy prinsiplari – mustaqillik va qonuniylik tamoyillarining amalda ta'minlanishini ifodalaydi. Mazkur bandeda advokatlik sirini saqlash majburiyati alohida o'rin egallaydi. Advokat tomonidan o'ziga ma'lum bo'lgan ma'lumotlarni oshkor etish taqiqlanishi “advokat- ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)” munosabatlarining ishonchga asoslanganligini ko'rsatadi. Ushbu prinsip xalqaro huquqiy standartlarga ham mos kelib, advokatlik faoliyatining universalligi va institutsional barqarorligini ta'minlaydi. Shuningdek, advokatning protsessual xulq-atvoriga qo'yilgan talablar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sud jarayonida boshqa ishtirokchilarning sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish majburiyati sud muhokamasining adolatli va madaniyatli kechishini ta'minlovchi omil sifatida baholanadi. Bu talab advokatning faqatgina huquqiy vakil emas, balki huquqiy madaniyat tashuvchisi ekanligini ham ko'rsatadi.

Etika qoidalari advokatning professional kompetensiyasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, o'z imkoniyatidan ortiq ishni zimmasiga olish, ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi

³ Барщевский М.Ю. Организация и деятельность адвокатуры в России: Научно-практическое пособие. – М.: Юристь, 2000.

⁴ Законы и нормативные акты по адвокатуре и адвокатской деятельности Республики Узбекистан: Сборник// Составитель Б.С.Саломов.- Т: Адолат, 2006. – Б. 322-329

shaxs)ga asossiz va’dalar berish yoki ish natijasiga kafolat berish taqiqlanishi advokat faoliyatida halollik va realizm prinsiplarini mustahkamlaydi. Bu orqali ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)larda noto’g’ri kutishlar shakllanishining oldi olinadi va huquqiy yordam sifatining pasayishiga yo’l qo’yilmaydi. Bundan tashqari, advokat va ishonch bildiruvchi shaxs o’rtasidagi munosabatlarda axloqiy chegaralarning belgilanishi ham muhimdir. Advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan betakalluf yoki manfaatlar to’qnashuviga olib keluvchi munosabatlarga kirishmasligi uning kasbiy obro’si va mustaqilligini saqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)ga huquqiy vaziyatni sodda va tushunarli shaklda izohlashi, muqobil yechimlar va ularning oqibatlari haqida batafsil ma’lumot berishi lozim. Bu esa “huquqiy ong” va “huquqiy madaniyat”ni oshirishga xizmat qiladi.

Advokat kasb etikasi qoidalarining 2.4-bandi advokat faoliyatining normativ-huquqiy va axloqiy chegaralarini aniq belgilab beradi. Ushbu qoidalarga qat’iy rioya etilishi advokatlik institutining samarali faoliyat yuritishini, fuqarolarning huquqiy himoyasini ta’minlashni hamda jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashni kafolatlaydi. Shu bois advokat etikasi nafaqat kasbiy talab, balki huquqiy davlat qurilishining muhim omillaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan munosabatlarda o’zini tutish etikasi mazmun-mohiyatiga ko’ra ancha murakkabdir. Advokatning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan o’zaro munosabati asosini ishonch tashkil etishi lozim. Aynan ishonch unga yuridik yordam so’rab murojaat etgan shaxs bilan munosabatlarining huquqiy tabiatinigina emas, balki advokatning fuqarolar subyektiv huquqlarini ta’minlashga yo’naltirilgan faoliyatining axloqiy jihatini ham o’zida ifodalaydi. Advokat o’ziga yuridik yordam berishni so’rab murojaat etgan shaxsga huquqiy masalalarda maslahat berar ekan, u berilayotgan maslahatning to’g’riligigagina emas, balki to’g’ri tushunilganiga ham ishonch hosil qilishi kerak. Advokat yuridik yordam ko’rsatishda hal qilinishi lozim bo’lgan masala yuzasidan qonunga asoslangan tushuntirishlar berishi va nizoning sudda qay tarzda hal bo’lishi mumkinligi haqida bildirishi lozim. Lekin u hech qachon ishni u yoki bu tarzda hal qilib beraman, degan mazmunda va’dalar bermasligi lozim⁵.

Ilmiy adabiyotlarda advokat – ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari “trust-based legal relationship” sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuvga ko’ra, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini maksimal darajada himoya qilishi shart bo’lsa-da, uning faoliyati qonuniylik, xolislik va professional etikaga qat’iy bog’langan bo’lishi lozim. Olimlar fikriga ko’ra, samarali advokat – ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari quyidagi omillarga asoslanadi: ishonch, kommunikatsiya, professional kompetensiya va axloqiy mas’uliyat. Ushbu omillar birgalikda huquqiy himoyaning sifatini belgilaydi va sud jarayonlarida adolat prinsipining ta’minlanishiga xizmat qiladi. Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs o’rtasidagi munosabatlar huquqiy, etik va ijtimoiy jihatdan murakkab tizim bo’lib, u nafaqat individual manfaatlarini, balki butun huquqiy tizimning barqarorligini ta’minlaydi. Shu sababli ushbu munosabatlarda ishonch, mustaqillik va maxfiylik tamoyillariga qat’iy rioya etilishi huquqiy davlat rivojlanishining muhim shartlaridan biridir.

Ilmiy adabiyotlarda, xususan Jonathan Herring (University of Oxford) tomonidan advokat – ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari uch asosiy model orqali tahlil

⁵ O’zbekiston Respublikasida advokatlik faoliyati : darslik / M H Rustambayev, U.A Tuxtasheva; O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. Toshkent davlat yuridik instituti. — Toshkent: O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 123- bet.

qilinadi: client loyalty (sodiqlik modeli), neutrality (neytrallik modeli) va non-accountability (cheklangan javobgarlik modeli)⁶. Ushbu yondashuvga ko‘ra, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatini maksimal darajada himoya qilishi lozim, biroq bu jarayon doimo huquqiy va axloqiy chegaralar bilan cheklangan bo‘lishi shart. Shuningdek, Deborah L. Rhode (Stanford University) advokatlik kasbini “public profession”, ya’ni jamoat ishonchiga asoslangan kasb sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, advokatlar faqat individual ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini himoya qiluvchi subyekt emas, balki butun huquqiy tizimning ishonchliligini ta’minlovchi professional institut vakillaridir. Shu sababli advokat etikasi jamiyat ishonchini saqlashning asosiy vositasi hisoblanadi⁷. Eric H. Steele va Raymond T. Nimmer esa advokatlarni ijtimoiy institut sifatida tahlil qilib, ularning faoliyati faqat individual vakillik bilan cheklanmasligini ta’kidlaydi. Ularning fikricha, advokatlar huquqiy tizim barqarorligini ta’minlovchi va “public trust” (jamoat ishonchi)ga asoslangan kasbiy guruhdir⁸. Zamonaviy huquqiy nazariyada Geoffrey C. Hazard Jr. (Yale Law School) advokat– ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarining asosiy tayanchi sifatida konfidensiallik (confidentiality) prinsipini ko‘rsatadi. Uning fikricha, agar ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)ning siri himoya qilinmasa, u advokatga to‘liq ishonch bildirmaydi, natijada huquqiy himoya sifati keskin pasayadi⁹. Bundan tashqari, American Bar Association (ABA) tomonidan ishlab chiqilgan professional etik qoidalarda advokatlar uchun quyidagi majburiyatlar belgilangan: kompetensiya, maxfiylik, sodiqlik va adolatli haq olish. Ushbu standartlar advokatlik faoliyatining professional va ishonchli tizim sifatida ishlashini ta’minlaydi¹⁰. Empirik tadqiqotlar esa advokat– ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarida eng muhim omillar sifatida kommunikatsiya, empatiya, mustaqillik va professional kompetensiyani ko‘rsatadi. Yomon kommunikatsiya ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)da ishonchsizlikni keltirib chiqarib, butun sud jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o‘rtasidagi munosabatlar murakkab huquqiy-ijtimoiy tizim bo‘lib, u ishonch, maxfiylik, mustaqillik, professional etika va samarali kommunikatsiya kabi tamoyillarga asoslanadi¹¹. Ushbu tamoyillar buzilgan taqdirda nafaqat alohida ish, balki butun huquqiy tizimga bo‘lgan ishonch ham zaiflashadi. Shu bois advokat- ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari huquqiy davlat barqarorligining muhim kafolati sifatida e’tirof etiladi.

Advokatlik instituti huquqiy davlat tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi. Ushbu institutning markazida advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o‘rtasidagi o‘zaro ishonchga asoslangan munosabatlar turadi. Advokat va ishonch bildiruvchi (himoya ostidagi shaxs) o‘rtasidagi munosabatlar huquqiy tizimning eng muhim elementlaridan biridir. Bu munosabatlar **ishonch, maxfiylik va professional etikaga** asoslanadi. Ammo amaliyotda bir qator dolzarb muammolar mavjud. Eng asosiy muammolardan biri — ishonch yetishmasligi hisoblanadi. Ko‘plab

⁶ <https://academic.oup.com/book/59942>

⁷ <https://law.stanford.edu/directory/deborah-l-rhode/>

⁸ <https://www.cambridge.org/core/journals/law-and-social-inquiry/article/lawyers-clients-and-professional-regulation/>

⁹ <https://law.yale.edu/geoffrey-c-hazard-jr>

¹⁰ https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/

¹¹ <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3407555/>

ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)lar advokatga to'liq ishonmay, muhim ma'lumotlarni yashiradi yoki to'liq oshkor qilmaydi. Bu esa himoya strategiyasining samaradorligini pasaytiradi. Ushbu holat ko'pincha huquqiy savodxonlikning pastligi, oldingi salbiy tajribalar yoki stereotipik qarashlar bilan izohlanadi. Natijada advokat ishni to'liq tahlil qila olmaydi va huquqiy himoya sifati zaiflashadi. Yana bir muhim muammo — advokat siri va maxfiylikning buzilishi xavfidir. Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasida almashilgan ma'lumotlar oshkor bo'lishi huquqiy himoya tizimiga jiddiy zarar yetkazadi. Chunki maxfiylik prinsipi buzilganda ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) advokatga to'liq ochilmay qo'yadi va bu himoya sifati pasaytiradi. Shu sababli maxfiylikni buzgan shaxslarga nisbatan qat'iy javobgarlik choralarini kuchaytirish zarur. Shuningdek, amaliyotda professional etikaga rioya qilmaslik holatlari ham uchrab turadi. Ba'zi advokatlar ishga yetarlicha mas'uliyat bilan yondashmaydi yoki ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini to'liq himoya qilmaydi. Bu esa advokatlik kasbining obro'siga putur yetkazadi va fuqarolarning huquqiy tizimga bo'lgan ishonchini kamaytiradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va malaka oshirish tizimini takomillashtirish muhimdir. Bundan tashqari, moliyaviy kelishmovchiliklar ham dolzarb masalalardan biridir. Advokat xizmatlari uchun to'lov shartlarining aniq belgilanmasligi yoki shaffoflikning yetishmasligi nizolarga sabab bo'ladi. Shu bois har bir xizmat yozma shartnoma asosida, aniq va ochiq shartlar bilan amalga oshirilishi lozim. Yana bir muhim muammo — huquqiy savodxonlikning pastligi. Fuqarolar o'z huquqlarini yetarli darajada bilmagani sababli advokatdan noto'g'ri talablar qo'yishi yoki jarayonni noto'g'ri tushinishi mumkin. Bu esa advokat– ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarida tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Huquqiy targ'ibot va bepul maslahat tizimlarini kengaytirish bu muammoni kamaytiradi. Shuningdek, manfaatlar to'qnashuvi, advokat mustaqilligining cheklanishi, kommunikatsiya yetishmovchiligi, ishning cho'zilishi, malaka yetishmasligi, korrupsiya xavfi va raqamli xavfsizlik muammolari ham advokat– ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolar tizimli yondashuv asosida hal etilishi lozim.

Yechim sifatida shuni keltirishimiz mumkinki, eng avvalo, ishonch yetishmasligi eng dolzarb muammolardan biridir. Ko'plab ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)lar advokatga to'liq ishonmaydi yoki muhim ma'lumotlarni yashiradi. Natijada himoya sifati pasayadi. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun advokatlar ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) bilan ochiq, tushunarli va bosqichma-bosqich kommunikatsiya o'rnatishi, uning huquq va majburiyatlarini sodda tilda tushuntirishi hamda ishonchni izchil shakllantirishi lozim. Yana bir muhim muammo — maxfiylik (advokat siri)ning buzilishi xavfidir. Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasida almashilgan ma'lumotlarning oshkor etilishi huquqiy himoya tizimiga jiddiy zarar yetkazadi. Shu sababli maxfiylikni buzgan shaxslarga nisbatan qat'iy intizomiy va huquqiy javobgarlik choralarini qo'llash, shuningdek raqamli xavfsizlik va shifrlangan aloqa tizimlarini joriy etish zarur. Shuningdek, professional etikaga rioya qilinmasligi ham jiddiy muammolardan biridir. Ba'zi hollarda advokatlar ishga mas'uliyatsiz yondashishi yoki ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlarini yetarli darajada himoya qilmasligi mumkin. Bu esa advokatlik kasbiga bo'lgan ishonchni kamaytiradi. Ushbu muammoni hal etish uchun advokatlar palatasi tomonidan nazoratni kuchaytirish, malaka oshirish tizimini majburiy qilish va intizomiy javobgarlikni samarali qo'llash lozim. Bundan tashqari, moliyaviy kelishmovchiliklar ham amaliyotda tez-tez uchraydi. To'lov shartlarining aniq belgilanmasligi yoki shaffoflik yetishmasligi nizolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli har bir yuridik xizmat yozma

shartnoma asosida amalga oshirilishi, to'lov shartlari esa oldindan aniq va ochiq belgilanishi kerak. Yana bir muhim masala — huquqiy savodxonlikning pastligi. Fuqarolarning huquqiy bilim darajasi yetarli bo'lmagani sababli ular advokatdan noto'g'ri kutishlarga ega bo'ladi yoki jarayonni to'liq tushunmaydi. Bu muammoni hal qilish uchun huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish, bepul maslahat markazlarini kengaytirish va ta'lim tizimida huquqiy bilimlarni rivojlantirish zarur. Shuningdek, manfaatlar to'qnashuvi, advokat mustaqilligining cheklanishi, kommunikatsiya yetishmovchiligi, ishlarining cho'zilishi, raqamli xavfsizlik muammolari kabi omillar ham advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun tizimli islohotlar, raqamlashtirish va mustaqil nazorat mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasidagi munosabatlar huquqiy tizimning eng nozik va muhim bo'g'inlaridan biridir. Ushbu munosabatlarda ishonch, maxfiylik, professional etika va ochiq kommunikatsiya asosiy rol o'ynaydi. Mazkur muammolarni bartaraf etish orqali fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilish, sud tizimiga ishonchni oshirish va huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlash mumkin.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu munosabatlarning samaradorligi asosan ishonch, maxfiylik, mustaqillik va professional etika tamoyillariga bog'liqdir. Turli davlatlar advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarini tartibga solishda o'ziga xos yondashuvlarni shakllantirgan. AQSh tajribasida advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari “attorney-client privilege” va “confidentiality principle” orqali qat'iy himoya qilinadi. American Bar Association (ABA) qoidalariga ko'ra, advokat ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) sirini oshkor qilishi mumkin emas va uning manfaatlariga sodiq bo'lishi shart. AQShda bu prinsip buzilsa, advokatga nisbatan litsenziya bekor qilinishigacha bo'lgan intizomiy choralar qo'llaniladi. Bu esa ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)larning advokatga to'liq ishonch bildirishini ta'minlaydi. Buyuk Britaniya (England and Wales) tizimida advokatlar “barrister” va “solicitor”ga bo'lingan holda faoliyat yuritadi. Bu tizimda ham ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) siri (legal professional privilege) eng muhim kafolat hisoblanadi. Oksford universiteti olimlari, jumladan Jonathan Herring, advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarini sodiqlik va mustaqillik o'rtasidagi muvozanat sifatida izohlaydi. Bu yondashuv advokatning bir vaqtning o'zida ham ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatini himoya qilishi, ham huquqiy tizimga sodiq qolishini talab qiladi. Yevropa Ittifoqi davlatlarida advokat etikasi CCBE (Council of Bars and Law Societies of Europe) kodeksi bilan tartibga solinadi. Ushbu kodeksga ko'ra, advokat mustaqil bo'lishi, manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymasligi va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) sirini to'liq himoya qilishi shart. Germaniya va Fransiyada advokatlik kasbi “public trust” sifatida qaraladi, ya'ni u faqat shaxsiy xizmat emas, balki jamiyat oldidagi mas'uliyatdir. Skandinaviya davlatlari (Shvetsiya, Norvegiya, Daniya) tajribasida advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarida shaffoflik va davlat tomonidan kafolatlangan huquqiy yordam tizimi kuchli rivojlangan. Bu mamlakatlarda kam ta'minlangan fuqarolar uchun bepul yuridik yordam keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu adolatga teng kirish imkoniyatini ta'minlaydi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda advokat-ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlarining samaradorligi quyidagi omillarga asoslanadi: qat'iy maxfiylik tizimi, yuqori professional standartlar, raqamli xavfsizlik, malaka sertifikatsiyasi va doimiy etik nazorat.

AQShda advokat – ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlari bo'yicha keng tadqiqotlar o'tkazilgan. American Bar Association (ABA) ma'lumotlariga ko'ra, ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)larning katta qismi advokat bilan kommunikatsiya muammolaridan shikoyat qiladi. Ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) larning ~65% advokatdan yetarli ma'lumot olmasligini bildiradi. 40% ga yaqin ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)lar ish jarayoni to'liq tushuntirilmaganini aytadi.¹²

Yevropa davlatlarida advokat siri (confidentiality) huquqiy tizimning markaziy elementi hisoblanadi. Maxfiylik buzilsa, ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) to'liq ma'lumot bermaydi va himoya sifati pasayadi. Maxfiylikka ishonch yuqori bo'lgan tizimlarda ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs)larning 80%+ to'liq ochiq ma'lumot beradi, maxfiylik zaif bo'lgan tizimlarda bu ko'rsatkich 50% dan past tushadi.¹³

Buyuk Britaniyada Solicitors Regulation Authority (SRA) advokatlarga oid shikoyatlarni doimiy tahlil qiladi. Shikoyatlarning 50–55% kommunikatsiya va kechikish bilan bog'liq. Ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) larning 75%+ advokat tanlashda “ishonch”ni eng muhim omil deb ko'rsatadi.¹⁴

Advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasidagi munosabatlar huquqiy davlat tizimining asosiy tayanch institutlaridan biri bo'lib, u ishonch, maxfiylik va professional etika tamoyillariga tayanadi. Xorijiy tajriba va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu munosabatlarning sifati bevosita huquqiy himoya samaradorligi va sud tizimiga bo'lgan jamiyat ishonchiga ta'sir qiladi.

AQSh, Buyuk Britaniya va Yevropa davlatlari tajribasida advokat– ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) munosabatlaridagi asosiy muammo sifatida kommunikatsiya yetishmovchiligi va maxfiylikka ishonch darajasi qayd etiladi. Statistik ma'lumotlar esa yomon kommunikatsiya ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) ishonchini keskin pasaytirishini, aksincha shaffof va ochiq muloqot huquqiy natijalarni yaxshilashini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ilmiy manbalar (jumladan Deborah L. Rhode va Geoffrey C. Hazard Jr. tadqiqotlari) advokatlik kasbi jamiyat ishonchiga asoslangan “public profession” ekanini ta'kidlaydi. Demak, advokatning har bir harakati nafaqat individual ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatiga, balki butun huquqiy tizim barqarorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, advokat va ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash uchun ishonchni oshirish, maxfiylikni qat'iy ta'minlash va samarali kommunikatsiyani yo'lga qo'yish zarur. Ushbu omillar ta'minlansa, fuqarolarning huquqlari yanada samarali himoya qilinadi, sud tizimiga ishonch ortadi va huquqiy davlat tamoyillari mustahkamlanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Бойков А.Д. Проблемы профессиональной этики адвоката // Адвокат, 2004. №2.
2. <https://paruz.uz/uploads/2025/01/kasb-etikasi-qoidalari.pdf>
3. Барцевский М.Ю. Организация и деятельность адвокатуры в России: Научно-практическое пособие. – М.: Юристъ, 2000.

¹² https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/

¹³ <https://www.coe.int/en/web/portal/legal-profession>

¹⁴ <https://www.sra.org.uk/sra/how-we-work/archive/reports/>

4. Mualliflar jamoasi. O'zbekiston Respublikasida advokatlik faoliyati. Darslik. 2007
5. Законы и нормативные акты по адвокатуре и адвокатской деятельности Республики Узбекистан: Сборник// Составитель Б.С.Саломов.- Т: Адолат, 2006. – Б. 322-329
6. O'zbekiston Respublikasida advokatlik faoliyati : darslik / M H Rustambayev, U.A Tuxtasheva; O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. Toshkent davlat yuridik instituti. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari miliy jamiyati nashriyoti, 123- bet.
7. <https://academic.oup.com/book/59942>
8. <https://law.stanford.edu/directory/deborah-l-rhode/>
9. <https://www.cambridge.org/core/journals/law-and-social-inquiry/article/lawyers-clients-and-professional-regulation/>
10. <https://law.yale.edu/geoffrey-c-hazard-jr>
11. https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/
12. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3407555/>
13. <https://law.yale.edu/geoffrey-c-hazard-jr>
14. https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/
15. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3407555/>